

Transformació educativa a l'escola Concepción Arenal: un model d'èxit i inclusió

Begonya Parés Tegido

Directora de l'Escola Concepción Arenal. Barcelona

Xavier Campos Ripollès

Cap d'estudis de l'Escola Concepción Arenal. Barcelona

Rebut: 14.09.2024 **Acceptat:** 02.10.2024

DOI: <https://doi.org/10.32093/ambits.vi60504965>

Resum

Transformació educativa a l'escola Concepción Arenal: un model d'èxit i inclusió

La transformació educativa a l'escola Concepción Arenal, situada a un barri d'alta complexitat social de Barcelona, exemplifica la implementació reeixida d'estratègies pedagògiques inclusives i equitatives.

Des del 2013, l'escola ha experimentat un canvi profund, centrant-se en la millora dels resultats acadèmics i la cohesió social mitjançant un model d'educació a temps complet. Les estratègies clau inclouen la codocència, l'impuls de la lectura, i el lideratge de l'equip directiu per garantir unes activitats de qualitat més enllà de l'horari lectiu amb l'objectiu de reduir les desigualtats socials de l'alumnat. Aquests esforços, combinats amb l'aplicació d'actuacions per involucrar les famílies a la vida escolar, com la creació d'espais de participació de mares i pares a l'aula o les *crides*, han millorat significativament el rendiment acadèmic i la cohesió social. Els resultats mostren un augment en la participació familiar, una reducció de l'absentisme, així com una millora dels resultats acadèmics de centre, els quals superen la mitjana de Catalunya.

Aquest article ressalta el valor de l'extensió horària escolar i el paper de la participació comunitària per aconseguir equitat educativa i ofereix pistes valuoses per a altres centres que afronten reptes socioeconòmics similars arreu d'Europa.

Paraules clau: Transformació educativa, codocència, educació a temps complet, impuls de la lectura, equitat acadèmica.

Abstract

Educational transformation at Concepción Arenal School: a model of success and inclusion

The educational transformation at the Concepción Arenal school, located in a highly socially complex neighbourhood in Barcelona, exemplifies the successful implementation of inclusive and equitable pedagogical strategies.

Since 2013, the school has undergone a profound change, focusing on improving student academic results and social cohesion through a full-time education model. Key strategies include co-teaching, promoting reading and leadership by the management team to ensure quality activities beyond school hours, with the aim of reducing social inequalities among students. These efforts, combined with the

implementation of actions to involve families in school life, such as creating spaces for participation of mothers and fathers in the classroom or calls for collaboration in different activities, have significantly improved academic performance and social cohesion. The results show an increase in family participation, a reduction in absenteeism and an improvement in the school's academic results, which exceed the average for Catalonia.

This article highlights the value of extended school hours and the role of community participation in achieving educational equity, and offers valuable insights for other schools across Europe facing similar socio-economic challenges.

Key words: Educational transformation, co-teaching, full-time education model, promoting reading, educational equity.

Un dels propòsits de l'educació és aconseguir que les societats siguin més justes i inclusives. Per assolir-ho, els sistemes educatius han de preveure mesures per assegurar que tothom tingui les mateixes oportunitats i, per tant, seria desitjable que els resultats educatius no estiguessin condicionats per l'origen social, econòmic i cultural de l'alumnat.

L'educació a les escoles de primària és una etapa crítica que estableix els fonaments per a l'èxit acadèmic i personal futur dels infants. Garantir l'equitat educativa a un centre d'alta complexitat com el nostre, l'Escola Concepció Arenal, situada al barri del Besòs-Maresme de Barcelona i tocant al barri de la Mina de Sant Adrià del Besòs, no és una tasca senzilla. No obstant això, gràcies a un compromís col·lectiu, el nostre centre ha viscut una transformació exemplar durant els darrers 12 anys que l'ha convertit en un referent de qualitat i inclusió al barri. A continuació, ens agradaria compartir les estratègies i actuacions que ens han facilitat recórrer aquest camí.

La situació inicial: un repte complex

El curs 2012-13, la nostra escola comptava amb infants de més de 14 nacionalitats diferents: alumnat que tenia el català com a llengua materna no n'hi havia i gairebé tots els que tenien com idioma familiar el castellà no llatinoamericà eren d'ètnia gitana, els quals representaven al voltant d'un 50% dels escolars. Per tant, l'idioma familiar de l'alumnat era diferent que la llengua vehicular de l'escola, i això era un factor que dificultava el rendiment acadèmic dels estudiants (Mateos et al., 2019)

A més, les famílies tenien baixos recursos econòmics, un baix nivell educatiu i treballs poc qualificats, moltes eren famílies nombroses que vivien en espais reduïts, i l'absentisme escolar arribava al 21%. D'aquesta manera, en gran part del nostre alumnat concorria més d'un factor social negatiu a la vegada, circumstància que incrementava significativament la incidència negativa en el rendiment escolar (Ragnarsdottir et al., 2017).

Amb tot això, els resultats acadèmics eren preocupants: pel que fa a la prova externa de sisè de primària (CCBB) (Consell superior d'avaluació del Sistema Educatiu, 2024), només un 30,7% dels alumnes superaven el català, un 35,7% el castellà, un 7,1% l'anglès i un 50% matemàtiques. La participació de les famílies a la vida escolar era baixa, tan sols un 3% d'elles va votar a les eleccions del Consell escolar d'aquell any. Tampoc el prestigi del centre al barri era elevat, ja que la demanda d'inscripcions a P3 era d'un 72% (15 demandes de les 22 places ofertes).

La reinvençió: de l'auditoria a l'acció

El curs 2012-2013 l'escola va ser objecte d'una auditoria pedagògica perquè cap alumne havia superat l'àrea de matemàtiques a la prova de sisè del curs anterior. A partir d'aquell moment, ens vam començar a replantejar què podíem fer per revertir la situació que teníem, quines estratègies utilitzar per anar canviant i millorant tots aquells aspectes que no ens deixaven avançar. Així, amb el suport del Consorci d'Educació, el curs 2013-2014, vàrem iniciar el Projecte Integral per a l'Èxit Educatiu (PIEE)(Escola Concepción Arenal, 2013), el qual tenia com a objectius la millora dels resultats acadèmics i la cohesió social, mitjançant l'oferiment d'una jornada lectiva compactada que incloïa un menjador educatiu que garantia un àpat saludable al dia per a tots els infants i activitats de tarda obligatòries i gratuïtes per a tothom.

A Catalunya, un 32% dels infants i joves d'entre 3 i 18 anys no fa cap activitat extraescolar. La diferència d'accés a aquestes activitats a primària entre les famílies que tenen menys o més recursos és de fins a 30 punts. Existeix una relació significativa entre major rendiment acadèmic i la participació en activitats extraescolars (Varela, 2006). També s'ha observat que la realització de classes de música (Jábega, 2008) o la participació en activitats mixtes, esportives i acadèmiques, fora l'horari lectiu, tenen un impacte més positiu envers el rendiment escolar que quan només es fan activitats d'un sol tipus (Moriani et al, 2006).

Per aquest motiu, i amb l'objectiu d'avançar cap a l'equitat educativa i minimitzar la barrera en l'aprenentatge que suposa per al nostre alumnat un entorn desafavorit, l'escola va optar com a principal mesura de suport universal per l'educació a temps complet. Disposar d'una educació a temps complet ens dona l'oportunitat que l'alumnat, a més a més de les classes habituals, participi en activitats extraacadèmiques esportives, artístiques o científiques. Aquest enfocament facilita als diferents estudiants tenir una exposició més àmplia a distints sabers i desenvolupar habilitats i interessos fora de l'àmbit acadèmic tradicional.

Estratègies pedagògiques i canvis metodològics

Amb la nova organització escolar proporcionada pel PIEE hem aconseguit una estructura més eficient que ha millorat la distribució de les responsabilitats docents. Aquesta organització ens ha permès funcionar amb un model de cotutoria a cadascun dels nivells. El cotutor o cotutora assignat prové de les hores que els especialistes (música, educació física, etc.) no estan exercint la seva àrea específica i de les hores que els membres de l'equip directiu no destinen a la gestió administrativa del centre. Aquesta combinació d'hores disponibles fa possible una major presència de docents dins l'aula, facilitant la codocència i assegurant que, en gran part de les classes, hi hagi més d'un adult disponible per atendre les necessitats de l'alumnat.

La codocència (Huguet, 2006; Oller et al, 2018; Teixidor et al., 2008) a l'escola ha anat evolucionant i consolidant-se al llarg dels cursos, convertint-se en una estratègia cada cop més potent i efectiva per millorar els aprenentatges de l'alumnat i la pràctica docent. Inicialment, es va començar amb una *codocència de suport*, on el segon mestre dins l'aula assumia un paper més secundari, ajudant l'alumnat en les seves tasques i intervenint en la gestió de la conducta quan era necessari.

Posteriorment, es va introduir una *codocència alternativa* que implicava el desdoblament de grups per atendre específicament els alumnes amb més dificultats d'aprenentatge. Aquesta metodologia va permetre un treball més focalitzat i adaptat, però encara calia continuar avançant en la col·laboració entre docents.

Amb aquest propòsit, es va arribar a una fase de *codocència complementària*, en la qual el segon mestre ja no només donava suport puntual, sinó que ajudava el docent principal a mantenir el ritme de l'aula per a aquells alumnes que tenien més dificultats. Així, l'objectiu era aconseguir que tot l'alumnat participés activament en el procés d'aprenentatge sense que ningú quedés enrere.

Finalment, s'ha arribat a una *codocència en equip*, que representa el model més avançat i col·laboratiu. En aquest estadi, els dos mestres comparteixen rols de manera dinàmica, amb una preparació conjunta de les programacions d'aula i una veritable cooperació en el procés d'ensenyament. Aquest intercanvi constant de funcions entre docents enriqueix tant l'aprenentatge dels alumnes com el desenvolupament professional dels mestres, que treballen com un veritable equip dins l'aula, aprenent l'un de l'altre en situacions reals.

Aquesta evolució ha permès transformar l'escola, potenciant l'eficàcia educativa i promovent una cultura escolar basada en la cooperació i la cohesió del claustre. La codocència, a mesura que es desenvolupa i s'implementa de manera més profunda, no només millora l'atenció a la diversitat i la inclusió dins l'aula, sinó que també multiplica els beneficis per a tot l'alumnat, independentment de les seves necessitats específiques.

Un element clau per garantir l'èxit de la codocència és la predisposició dels docents a treballar conjuntament i l'estabilitat de les parelles de mestres. És recomanable formar les parelles amb antelació, preferiblement al mes de juny, per tal de

planificar adequadament l'inici del curs escolar. A més, establir una parella on un dels mestres tingui experiència prèvia al centre i l'altre sigui de nova incorporació facilita l'adaptació d'aquest darrer i reforça la dinàmica d'equip.

Amb l'objectiu de millorar l'atenció a la diversitat, vàrem reforçar la Comissió d'Atenció Educativa Inclusiva (CAEI). A partir d'aquell moment, totes les decisions referents a la diversitat es prenen i s'aproven des de la CAEI, incloent-hi l'aprovació obligatòria de qualsevol partició del grup, garantint així una gestió més eficient i coordinada. També es van centralitzar les comunicacions amb els serveis externs per assegurar coherència en les actuacions. Aquesta nova estructura va comportar una disminució de l'alumnat que assisteix a grups de reforç i del nombre de plans individualitzats no prescriptius, és a dir, que no corresponen a alumnat d'aula d'acollida o Suport intensiu d'escolarització intensiva (SIEI). Com a resultat, va augmentar la quantitat d'alumnes que es mantenen dins de l'aula ordinària, afavorint una inclusió més efectiva.

A banda dels canvis organitzatius que vam implementar, era fonamental introduir canvis pedagògics per optimitzar els resultats acadèmics del nostre alumnat. Durant uns anys, el claustre va realitzar diverses formacions orientades a reforçar i potenciar les competències bàsiques: pel que fa a la competència lingüística, vam implementar programes com l'Impuls per la lectura (ILEC) (Departament d'Educació, (a)), AraESCRIC (Departament d'Educació, (b)) i aprenentatge inicial de la lectura (AIL) (Departament d'Educació, (c)); per a la competència científicomatemàtica vam adoptar iniciatives com ser una Escola Magnet (Departament d'Educació et al.) associada a l'Institut de Ciències del Mar o inscriure'ns a l'AraMat (CESIRE. AraMAT), i en l'àmbit de la competència digital, hem seguit recentment el Pla de formació digital de Catalunya (Departament d'Educació, (d)) .

Entre totes les formacions que vam dur a terme, la formació ILEC va ser la palanca que va desencadenar el canvi a l'escola. Aquesta formació ens va permetre establir una línia d'escola clara i consensuada en relació amb la lectura. A més, gràcies a l'ILEC, vam crear un banc de recursos específic per a la lectura i vam implementar mecanismes de seguiment, avaluació i millora que garantien la continuïtat i l'eficàcia de les nostres estratègies educatives.

Amb el temps, els resultats positius obtinguts van exercir un impacte profundament favorable. Aquesta millora no només va contribuir a elevar l'autoestima del claustre, sinó que també va desafiar la concepció preconcebuda que com a mestres no podíem compensar les limitacions en els aprenentatges derivades de l'entorn social desfavorable dels nostre alumnat. Aquest canvi de perspectiva va ser fonamental per enfortir la nostra confiança i motivació i ens va demostrar que, si transferíem les estratègies implementades amb l'ILEC a altres àmbits d'aprenentatge, podríem assolir èxits similars.

A partir d'aquest moment, vam crear un departament dedicat a elaborar uns criteris d'avaluació competencials ajustats a les proves externes del Departament

d'Ensenyament. Actualment, hem desenvolupat el nostre programa AraParlo, orientat a millorar l'adquisició del vocabulari a l'etapa d'infantil. A més, el claustre està realitzant una formació de centre amb l'objectiu d'estructurar l'àrea de matemàtiques al voltant de les idees bàsiques proposades pel Centre de Recursos Pedagògics Específics de Suport a la Innovació i a la Recerca Educativa (CESIRE).

Cohesió i participació: construint comunitat

Per millorar la cohesió de centre i enfortir el sentiment de pertinença a l'escola vam iniciar una sèrie d'activitats conjuntes. El curs començava amb una benvinguda a l'escola i una presentació dels diferents grups, incloent-hi l'alumnat nou i les persones que s'incorporaven a l'equip educatiu. Vam establir sortides i festes al centre, combinant alumnat en diverses activitats per fomentar el coneixement mutu des dels més petits fins als més grans.

Per augmentar la participació de les famílies al centre vam buscar maneres de fer-les participar activament en l'aprenentatge dels seus fills i filles. Vam obrir l'escola a les famílies mitjançant diverses iniciatives. Al cicle inicial vam crear l'*Espai familiar* (Escola Concepción Arenal, (a)), un període a primera hora del matí un dia a la setmana on, de manera voluntària, les famílies poden accedir a l'aula per participar en les activitats. A l'etapa d'educació infantil vam implementar el programa *Juguem en família* (Escola Concepción Arenal (b)), que ofereix un espai de joc, racons i petits tallers perquè les famílies coneguin les metodologies de treball i les pautes educatives a través del joc. A més, vam inaugurar el *Racó de famílies* (Escola Concepción Arenal (c)) a la sala de mestres, un espai on les famílies poden reunir-se voluntàriament per fer un cafè i discutir les seves necessitats.

Després de la pandèmia, vam detectar la necessitat de revitalitzar l'AFA que gairebé havia desaparegut. Ens vam proposar que les mares i pares, a més de participar a l'aula amb els seus fills i filles, es convertissin en motors actius de l'escola. Per aconseguir-ho, durant el curs 22-23 vam idear les *Crides* (Escola Concepción Arenal (d)). Aquestes crides consistien a sol·licitar col·laboració a les famílies per a tasques concretes: preparar festes, fer de jurat en concursos, treballar a l'hort de l'escola, cuidar els escocells dels arbres davant de l'escola i altres propostes diverses.

Les crides van ser un gran impuls, aconseguint en només un curs formar una AFA potent composta per 35 famílies col·laboradores, amb una junta d'aproximadament 10 persones que, durant el curs 23-24, ja han treballat de manera autònoma. En agraïment per la seva col·laboració i per fomentar la cohesió entre famílies, al final de cada trimestre les convidem a participar en una sortida fora de l'horari lectiu. Aquestes sortides permeten que les famílies es coneguin millor, creïn vincles, descobreixin llocs emblemàtics de Barcelona i, en definitiva, contribueixin a fer escola.

Resultats actuals

L'aplicació del PíEE, la incorporació de noves estratègies pedagògiques i canvis metodològics, i la realització d'accions per millorar la cohesió social de la comunitat educativa ha suposat per al centre:

Amb relació al rendiment acadèmic (Campos Pascual, 2022)

- la millora de l'equitat educativa externa perquè els seus resultats acadèmics s'han apropat més a la mitjana de les escoles de Catalunya, sent aquesta millora generalitzada independentment del sexe, de la procedència de l'alumnat o de si l'infant vivia al Besòs o a Sant Adrià. No obstant això, al voltant d'una tercera part de la millora obtinguda és a conseqüència de la disminució d'infants d'ètnia gitana i l'augment d'alumnat d'altres cultures.
- la millora de l'equitat educativa interna, perquè la diferència de resultats entre nois i noies, i entre l'alumnat que viu a la zona de l'escola i Sant Adrià ha disminuït. A més, cal assenyalar que no hi ha diferència significativa de resultats acadèmics entre l'alumnat que té informe social i el que no en té.

A l'última prova de CCBB, el nostre alumnat ha obtingut uns resultats que igualen o milloren la mitjana de l'alumnat de Catalunya a totes les àrees: superen el català el 81,2%, el castellà el 87,5%, l'anglès el 100%, les matemàtiques el 87,1% i el medi el 93,7%. A més, el 100% de l'alumnat aprova la comprensió lectora en llengua catalana, tenint el 75% dins la franja mitjana-alta o alta.

Amb relació a la cohesió social, hem aconseguit (Escola Concepció Arenal, 2024)

- que la participació de les famílies a l'escola superi el 60%.
- una demanda a I3 superior a les places que oferim (140%: 28 demandes per a 20 places ofertes).
- tenir 5 candidatures al sector famílies a les darreres eleccions al Consell Escolar per a 2 vacants i la participació d'un 33% de l'electorat.
- la reducció de l'absentisme al 3%.

Un futur ple d'il·lusió i compromís

Avui, inici del curs 2024-2025, continuem sent una escola amb unes 15 nacionalitats diferents i on més del 60% de l'alumnat té necessitats socioeconòmiques (som la segona escola de Barcelona amb més vulnerabilitat) i podem afirmar que som una escola referent al barri. Aquest camí ha estat llarg i de vegades feixuc, però la implicació de l'equip educatiu i les famílies ha estat fonamental.

A l'Escola Concepció Arenal hem demostrat que amb dedicació, estratègia i treball en equip es poden superar els reptes més complexos i construir una comunitat educativa forta i resilient. I això, més enllà de les xifres, és el nostre veritable èxit.

Continuarem treballant amb il·lusió i orgull, mantenint una línia d'escola cohesionada i compromesa amb l'educació de qualitat i la inclusió. Tant de bo aconseguim millorar un petit aspecte de l'escola cada curs, avançant així cap a una experiència educativa encara més enriquidora per a tots.

Referències bibliogràfiques

Campos Pascual, V. (2022). *Estudi de l'equitat educativa d'una escola a través de les competències bàsiques*

https://drive.google.com/file/d/1zlORToDOWsE6ighqWpTRT2wKKqsesKDw/view?usp=drive_link

Centre de Recursos Pedagògics Específics de Suport a la Innovació i a la Recerca Educativa (CESIRE). (<https://serveiseducatius.xtec.cat/cesire/>).

CESIRE. AraMAT (<https://serveiseducatius.xtec.cat/cesire/recurs-eco2/aramat/>)

Consell Superior d'Avaluació del Sistema Educatiu. Avaluació de sisè d'educació primària <http://csda.gencat.cat/ca/arees-actuacio/avaluacions-consell/avaluacio-sise-primaria/>

Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya (a). *Impuls de la lectura*

https://xtec.gencat.cat/ca/innovacio/programes_innovacio/educacio-infantil-i-primaria/impuls-de-la-lectura-ilec/

Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya (b). AraESCRIC (2015)

<https://xtec.gencat.cat/ca/projectes/escriptura/ara-escric/>

Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya (c). *Programa d'Aprenentatge inicial de la lectura (AIL)*

<https://xtec.gencat.cat/web/.content/alfresco/d/d/workspace/SpacesStore/0070/a3ae4ccb-beae-41bc-8384-3feaf666a084/conferencia5.pdf>

Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya, Fundació Jaume Bofill, Consorci d'Educació de Barcelona i Institut de Ciències de l'Educació de la UAB. *Programa Magnet* (<https://magnet.cat/>).

Departament d'Educació. Generalitat de Catalunya(d). *Pla d'educació digital de Catalunya*

<https://educacio.gencat.cat/ca/departament/linies-estrategiques/pla-educacio-digital/index.html>

Escola Concepción Arenal (2013). *Projecte Integral per a l'Èxit Educatiu*

<https://drive.google.com/file/d/1QG7XUWS2roTaO7PkkBHuNgUu6HXqd3EJ/view>

Escola Concepción Arenal (a). *Espai Familiar* <https://agora.xtec.cat/esc-concepcion-arenal/portada/espai-familiar/>

Escola Concepción Arenal (b). *Juguem en família* <https://agora.xtec.cat/esc-concepcion-arenal/?s=Juguem+fam%C3%ADlia>

- Escola Concepció Arenal (c). *Racó de famílies* <https://agora.xtec.cat/esc-concepcion-arenal/infantil/raco-de-families/>
- Escola Concepció Arenal (d). *Crida per organitzar festa Estima't* <https://agora.xtec.cat/esc-concepcion-arenal/infantil/festa-estimat-reunio-families-escola/>).
- Escola Concepció Arenal (2024). *Memòria curs 2023-2024* https://drive.google.com/file/d/1i5fv7MR8xqgY98Trmpw_KOMeIkG0Vdiv/view?usp=sharing
- Huguet T. (2006). *Aprendre junts a l'aula. Una proposta inclusiva*. Barcelona. Graó.
- Jábega, A. (2008). El primer acercamiento al mundo de la música 24,1-7. *Revista Relafare*.
- Mateos, F., Olmedo, F.J., Esteban, M., & Amador, L.A. (2019). *Lengua materna, cultura y rendimiento en un contexto multicultural de Educación Infantil*. 18(2), 44-54. Ocnos.
- Moriana, J., Alós, A., Alcalá, F., Pino, R., Herruzo, M.J., & Ruíz, R. (2006). *Actividades extraescolares y rendimiento académico en alumnos de educación secundaria 4*, 35-47. *Electronic journal of research in educational psychology*.
- Oller M, Navas C i Carreres J. (2018) Docència compartida a l'aula; reptes i possibilitats. *Guix*.
- Ragnarsdottir, Laufey, Alfgeir Kristjansson, Ingibjorb Thorisdottir, John Allegrante, Heiddis Valdimarsdottir, Steinunn Gestsdottiri Inga Sigfusdottir (2017), *Cumulative Risk Over the Early Life Course and its Relation to Academic, Preventive Medicine*, vol. 96, pp. 36-41.
- Teixidor J. (2008). *Desdoblar? O Dos docents a l'aula*. Groc.
- Varela, L. (2006). Evaluación de programas extraescolares: importancia del nivel de participación en las percepciones sobre el tiempo libre, rendimiento académico y habilidad deportiva de los participantes. 13, 207-219. *Revista Galego-Portuguesa de Psicología e Educación*.

Correspondència amb els autors: Begonya Parés Tegido. E-mail: bpares@xtec.cat. Xavier Campos Ripollés. E-mail: xcampos@xtec.cat.